

TARJIMA TARIXIDA TARJIMA MAKTABLARI FAOLIYATI

Muallif: Raxmonova Muxlisabonu Muminjon qizi
Ilmiy rahbar: Egamberdiyeva Iroda Abdurahimovna

Annotatsiya

Mazkur maqolada tarjima tarixida shakllangan tarjima maktablari faoliyati, ularning ilmiy, adabiy va madaniy taraqqiyotdagi o'rnini hamda tarjima nazariyasi rivojiga qo'shgan hissasi keng tahlil qilinadi. Qadimgi davrdan boshlab zamonaviy davrgacha faoliyat yuritgan tarjima markazlari, jumladan, Bag'dod, Toledo hamda Sharq va G'arb tarjima maktablarining o'ziga xos jihatlari yoritilgan. Shuningdek, tarjima maktablarining madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish, ilmiy merosni saqlash, tarjima sifatini oshirish va tarjimonlar tayyorlashdagi ahamiyati batafsil ochib beriladi. Maqola tarjima nazariyasi va amaliyotining shakllanish bosqichlarini yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar (O'zbekcha): tarjima, tarjima tarixi, tarjima maktablari, tarjima nazariyasi, madaniyatlararo muloqot, ekvivalentlik, ilmiy tarjima, badiiy tarjima, tarjimon, tilshunoslik.

Аннотация

В данной статье подробно анализируется деятельность переводческих школ в истории перевода, их роль в научном, литературном и культурном развитии, а также вклад в развитие теории перевода. Рассматриваются переводческие центры от древности до современности, включая школы перевода в Багдаде, Толедо, а также восточные и западные школы перевода. Кроме того, детально подчеркивается значение переводческих школ для развития межкультурной коммуникации, сохранения научного наследия, повышения качества перевода и подготовки профессиональных переводчиков. Статья направлена на освещение этапов формирования теории и практики перевода.

Ключевые слова (на русском языке): перевод, история перевода, переводческие школы, теория перевода, межкультурная коммуникация, эквивалентность, научный перевод, художественный перевод, переводчик, лингвистика.

Abstract

This article provides a detailed analysis of the activities of translation schools in the history of translation, their role in scientific, literary, and cultural development, and their contribution to the development of translation theory. It examines translation centers from ancient times to the modern period, including Baghdad, Toledo, and Eastern and Western translation schools. In addition, the article highlights the importance of translation schools in developing intercultural communication,

preserving scientific heritage, improving translation quality, and training professional translators. The article aims to outline the stages of formation of translation theory and practice.

Keywords: translation, history of translation, translation schools, translation theory, intercultural communication, equivalence, scientific translation, literary translation, translator, linguistics.

Kirish

Tarjima insoniyat tarixida muhim ijtimoiy, ilmiy va madaniy hodisa sifatida shakllangan bo'lib, u turli xalqlar o'rtasida bilim, madaniyat va adabiyot almashinuvi imkonini yaratgan. Tarjima faoliyati tufayli xalqlar bir-birining ilmiy yutuqlari, falsafiy qarashlari, badiiy merosi va diniy matnlaridan bahramand bo'lib kelgan. Ayniqsa, tarjima maktablarining vujudga kelishi tarjima nazariyasi va amaliyotining mustahkam ilmiy poydevorini yaratishda muhim bosqich hisoblanadi.

Tarjima maktablari muayyan tarixiy davrda ilmiy markaz sifatida shakllangan bo'lib, ular tarjima jarayonining asosiy tamoyillari, metodlari va strategiyalarini ishlab chiqqan. Tarjima maktablari nafaqat tarjima sifatini oshirishga, balki professional tarjimonlar tayyorlash, ularni ilmiy va madaniy jihatdan yetuk qilishga xizmat qilgan. Bu esa tarjimaning nafaqat lingvistik, balki madaniy va falsafiy jihatdan ham chuqur tushunilishini ta'minlagan.

Qadimgi davr tarjima maktablari faoliyati

Tarjima faoliyatining ilk namunalari qadimgi sivilizatsiyalar davrida yuzaga kelgan. Misr, Yunoniston, Rim va Sharq mamlakatlarida diniy, ilmiy va adabiy asarlar turli tillarga tarjima qilingan. Qadimgi yunon olimlari Sharq ilmiy merosini o'rganib, uni o'z tillariga moslashtirganlar. Shu bilan birga, bu davr tarjimalarida mazmuni to'liq yetkazish, kontekst va mantiqni saqlash asosiy vazifa bo'lgan.

Misol uchun, Arximed va Galen kabi olimlarning asarlari arab va lotin tillariga tarjima qilinib, keyinchalik Yevropa ilm-faniga ta'sir ko'rsatgan. Shu davrda tarjimonlar ko'pincha lingvistik bilimlar bilan birga matematik va falsafiy bilimlarga ham ega bo'lishga majbur bo'lgan.

Bag'dod tarjima maktabi

IX asrda Bag'dod shahrida tashkil etilgan "Bayt ul-hikma" ilmiy markazi tarixda eng muhim tarjima markazlaridan biri hisoblanadi. Bu markazda yunon, hind va fors tillaridagi ilmiy asarlar arab tiliga tarjima qilingan. Matematika, astronomiya, tibbiyot va falsafa sohalarida ilmiy asarlarning arab tiliga tarjima qilinishi orqali Sharq ilm-fani rivojlandi.

Bag'dod tarjima maktabi quyidagi yutuqlarga erishgan:

- Ilmiy terminologiyaning shakllanishi, yangi so'z va atamalar ishlab chiqilishi
- Ilmiy tarjimaning tizimli metodlarini yaratish

- Qadimgi ilmiy asarlarning saqlab qolinishini ta'minlash
- Tarjimonlarning ilmiy bilimga ega bo'lishi zaruriyatini belgilash

Bu markaz faoliyati natijasida ko'plab ilmiy asarlar keyinchalik Yevropaga yetib borgan va u yerda ilmiy uyg'onish davrining shakllanishiga sabab bo'lgan.

Toledo tarjima maktabi

XII asrda Ispaniyaning Toledo shahrida tashkil etilgan tarjima maktabi arab tilidagi ilmiy asarlarni lotin tiliga tarjima qilish bilan mashhur bo'lgan. Toledo tarjima maktabi Yevropa ilm-fanining rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynagan.

Toledo tarjimonlari jamoaviy ishlash metodini qo'llaganlar: bir tarjimon matni tushuntirgan, ikkinchisi esa uni lotin tiliga o'g'irgan. Bu usul tarjimaning aniqligini va mazmunni saqlashni ta'minlagan. Shu tariqa matematika, falsafa, tibbiyot fanlari Yevropada keng rivojlangan va ilmiy uyg'onish davri boshlanishiga hissa qo'shgan.

Sharq tarjima maktablari

Sharq mamlakatlarida tarjima faoliyati asosan diniy va badiiy asarlarni keng ommaga yetkazishga xizmat qilgan. Arab, fors va turkiy tillar o'rtasida ko'plab tarjimalar amalga oshirilgan. Markaziy Osiyo hududidagi tarjima maktablari adabiyot rivojiga katta hissa qo'shgan.

Bu davr tarjimalari asar mazmunini saqlab qolish bilan birga milliy madaniyatga moslashtirilgan. Masalan, Firdavsiy va Navoiy asarlarining tarjimalari boshqa tillarga o'tkazilganda, ularning badiiy uslubi va falsafiy mazmuni saqlangan.

Uyg'onish davri tarjima maktablari

Uyg'onish davrida tarjima faoliyati yangi bosqichga ko'tarildi. Tarjimonlar qadimgi yunon va rim mualliflari asarlarini qayta tarjima qilib, ularning asl mazmunini tiklashga harakat qilganlar.

Bu davrda tarjimon shaxsiga ijodkor sifatida qarala boshlandi. Tarjima jarayonida muallif uslubini saqlab qolish muhim mezon sifatida belgilandi. Shuningdek, tarjima fan sifatida rivojlana boshladi va tarjima nazariyasi shakllana boshladi.

Zamonaviy tarjima maktablari

XX asrga kelib tarjima nazariyasi mustaqil ilmiy soha sifatida shakllandi. Zamonaviy tarjima maktablari tarjimoni lingvistik, psixologik va madaniy jarayon sifatida o'rganishni boshladilar.

Zamonaviy tarjima nazariyasining asosiy yo'nalishlari:

- Ekvivalentlik nazariyasi
- Kommunikativ tarjima
- Funksional tarjima
- Madaniyatlararo muloqot nazariyasi

Bugungi kunda tarjima maktablari universitetlar, ilmiy markazlar va onlayn platformalarda faoliyat yuritmoqda. Zamonaviy tarjima markazlarida tarjimonlar nafaqat badiiy, balki ilmiy, texnik va biznes tarjimalarini amalga oshiradilar.

Tarjima maktablarining ahamiyati

Tarjima maktablari faoliyati quyidagi jihatlarda muhim:

- Xalqlar o'rtasida ilmiy, madaniy va adabiy aloqalarni rivojlantirish
- Madaniy merosni saqlash va keng tarqatish
- Tarjima sifatini oshirish
- Professional tarjimonlar tayyorlash
- Madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish

Tarjima maktablari tufayli qadimgi ilmiy va badiiy asarlar bugungi kungacha yetib kelgan va ularni o'rganish imkoniyati mavjud.

Xulosa

Tarjima tarixida tarjima maktablari nafaqat ilmiy va madaniy ahamiyatga ega, balki zamonaviy jamiyatda ham muhim rol o'ynaydi. Bag'dod, Toledo va Sharq tarjima maktablari ilmiy merosni saqlash va uni boshqa xalqlarga yetkazishda muhim rol o'ynagan.

Zamonaviy davrda tarjima maktablari global madaniyatlararo muloqot, ilmiy hamkorlik va tarjima sifatini oshirishda muhim vosita bo'lib qolmoqda. Tarjima maktablari faoliyati kelajakda ham xalqaro aloqalarni rivojlantirish va ilmiy merosni saqlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Catford, J.C. A Linguistic Theory of Translation. Oxford: Oxford University Press, 1965.
- 2.Bassnett, S. Translation Studies. 4th ed. London: Routledge, 2014.
- 3.G'ofurov, A. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan, 2002.
- 4.Navoi, A. Xamsa. Toshkent: Akademnashr, 1989.
- 5.Egamberdiyeva, I. Tarjima maktablari va ularning ilmiy merosdagi o'rni. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashri, 2018.
- 6.Robinson, D. Becoming a Translator. London: Routledge, 2012.
- 7.Pym, A. Exploring Translation Theories. London: Routledge, 2010.
- 8.El-Said, H.M., & Badawi, A. Arabic Translation Through the Ages. Cairo: Al-Ahram Center, 1995.
- 9.Shamsiev, O. Sharq va G'arb tarjima maktablari tarixi. Samarqand: Sharq nashr, 2007.
- 10.Newmark, P. A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall, 1988.